

بررسی و شناسایی شیوه های موثر ایجاد مدیریت و انضباط کلاس

محمد تقی محمودی^۱، بهناز خادمی^۲، فریبا الله گانی^۳

^۱ دکترای مدیریت آموزشی

^{۲*} دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد (نویسنده مسئول)

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد

چکیده

پیشرفت هر جامعه ای به چگونگی کیفیت آموزش و پرورش آن جامعه بستگی دارد. آموزش و پرورش اگر راه دموکراسی و روش علمی پیش گیرد زمینه ی ایجاد جامعه ای پیشرفته را مهیا می سازد. به منظور رسیدن به این دموکراسی، رعایت قانون و نظم و ایجاد نگرش مثبت در این زمینه و اعمال آن توسط افراد یک جامعه، به خصوص متولیان امر خطیر تعلیم و تربیت، ضرورت می یابد. در این مقاله، سعی بر این است که ضمن تعریف کلید واژه های ارائه شده، به موارد زیر پرداخته شود:

(۱) اهمیت و ضرورت نظم و انضباط در کلاس

(۲) روش تدریس مناسب

(۳) راه ها و فنون ایجاد نظم کلاس و یا مدیریت کلاس

(۴) ویژگی های رفتاری و اخلاقی یک معلم و رابطه ی آن با ایجاد نظم کلاس.

واژه های کلیدی: مدیریت، کلاس، نظم کلاس، فنون تدریس.

مقدمه

نیاز به آموزش از نیازهای مهم و ضروری بشر بوده و هست. مدارس، نقش حیاتی در پاسخگویی به این نیاز دارند؛ یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر یادگیری، مدیریت محیط کلاس است. معلمان باید از موانع و بروز مشکلات آموزشی در محیط کلاس جلوگیری کنند.

مدیریت در کلاسی درس یکی از بزرگترین چالش های رودر روی معلمان است (لویزون^۱، ۲۰۰۹). طبق نتایج پژوهش ها استرس زاترین عامل موجود در محیط کاری آنها مشکلات انضباطی دانش آموزان است (فیلدز^۲، ۱۹۸۶). در مطالعات پیمایشی انجام شده در انگلستان، استرالیا، نیوزلند و آمریکا حدود یک سوم از همه معلمان مصاحبه شده تدریس را فعالیتی استرس زا گزارش کرده اند که در این بین مدیریت کلاسی توسط معلم و اثربخشی آن بر انضباط دانش آموزان بسیار مهم می باشد که در صورت ایجاد مدیریت مطلوب نظم خاصی در کلاس بوجود می آید و یادگیری را بهبود می بخشد (پیرز و سودن^۳، ۱۹۹۸). آموزش و پرورش علاوه بر این که در دسته بندی مشاغل در رده بالایی قرار دارد. از نظر پیچیدگی نیز جزء پیچیده ترین حرفه های تخصصی دسته بندی می گردد. (علاقه بند، ۱۳۷۵)

اشراف معلم بر موضوعات درسی، مسائل یادگیری، الگوها، مهارت ها، روش ها، راهبردها و فنون تدریس، از عوامل عمده ی اثر بخشی رفتار و مدیریت کلاسی می باشد.

دربافتار کلاسی و ارتباط معلم با دانش آموزان با توجه به این که مدرسه و کلاس سازمان های اجتماعی آموزش تربیتی می باشد. از نظر به های سازمانی استفاده می گردد.

کلاس درس یک سازمان اجتماعی آموزش است، سازمان های اجتماعی، آموزشی - تربیتی، بدون پیروی محض از ارتباطات رسمی در جهت پویایی پیش می روند. وجود نظم و انضباط در کلاس و یا به عبارتی مدیریت کلاسی، جهت اثر بخشی و کارایی و در نهایت بهره وری کار یک معلم بسیار مؤثر می باشد. بنابراین لازم است در این خصوص فنون و ویژگیهای مورد نیاز مدیریت کلاس شناسایی و تبیین گردد تا مورد استفاده ی همه ی کسانی که با آموزش و پرورش سر و کار دارند، قرار گیرد.

بررسی و بیان مسأله**اهمیت و ضرورت پژوهش**

بسیاری از معلمان و حتی مدیران مدارس از دانش آموزانی که به اعتقاد آن ها شلوغ هستند و رفتارهای نا خواسته و نا مناسبی از خود بروز می دهند و به این ترتیب نظم و انضباط مدرسه و کلاس درس را دچار اختلال می کنند گله دارند. هر کدام از این افراد واکنش های متفاوتی در مقابل این نوع دانش آموزان از خود نشان می دهند و تصمیم گیری ها ی آنان در این زمینه هم متفاوت است. معمول ترین و آشکار ترین این تصمیم گیری ها برای کاهش یا از بین رفتن بی نظمی، گرفتن تعهد کتبی از دانش آموزان و در صورت تکرار از والدین آنان، تهدید به تنبیه و حتی عملی کردن آن و در نهایت اخراج موقتی از کلاس و مدرسه است. از این رو، نگارش این مقاله و مطالعه ی آن، به معلمان و مدیران کمک می کند تا تصمیمات آگاهانه تری بگیرند.

در زمینه ی بی نظمی دانش آموزان در کلاس درس، معلمان باید به سه سوال پاسخ دهند:

(۱) علل و عوامل بی نظمی دانش آموزان کدام اند؟

(۲) چگونه می توان از بروز و ظهور رفتار های نا مناسب دانش آموزان که نظم و انضباط را به مخاطره می اندازند، پیشگیری کرد؟

(۳) به هنگام وقوع رفتار های نا مطلوب دانش آموزان، چه باید کرد؟

^۱ Loizon

^۲ Fields

^۳ Pithers&sodden

برای پاسخ دادن به این سوال ها به عبارت دیگر، شنا سایی علل و عوامل بی نظمی دانش آموزان در مجموعه عامل های متعدد، باید زیر مجموعه ای از عوامل کشف شوند تا با ارائه ی راه کار های کاربردی برای از بین بردن یا کاهش آن ها، تغییرات مناسب و مثبت در کیفیت نظم و انضباط مدرسه ایجاد شود.

علل و عوامل بی نظمی دانش آموزان را می توان به پنج دسته تقسیم کرد:

(الف) علل مربوط به دانش آموزان (ویژگی های فردی آنان)؛

(ب) عوامل مربوط به معلم؛

(ج) عوامل مربوط به فضای مدرسه ، کلاس درس و کارکنان ستادی مدرسه؛

(د) ویژگی های خانوادگی دانش آموزان؛

(و) عوامل اجتماعی.

نظم و انضباط تعاریف متعددی دارد. عده ای کنترل رفتار فرا گیرند گان و تسلط بر عوامل رفتاری آنان را انضباط می نامند. برخی دیگر معتقدند نظم و انضباط شامل هر نوع سازماندهی در محیط مدرسه و کلاس است، به نحوی که سبب افزایش یاد گیری شود. صفوی (۱۳۹۳) می گوید انضباط عبارت است از اعمال قواعد و مقرراتی که یاد گیری از تسهیل می کند و اخلاص در کلاس را به حداقل کاهش می دهد.

لو فرانسوا (۲۰۰۹) معتقد است " انضباط " به آن دسته از اعمال معلم اطلاق می شود که مانع سر زدن رفتارهایی از دانش آموز است که فعالیت کلاسی را مختل یا تهدید به اخلاص می کنند. با وجود این، بی نظمی یا بی انضباطی را می توان این گونه تعریف کرد: انجام دادن هر عمل یا رفتاری به وسیله ی دانش آموز که سازماندهی مدرسه و فعالیت های کلاس را مختل یا تهدید به اخلاص می کند. بروز رفتارهایی از دانش آموزان که انضباط کلاس را مختل می کنند، تنها به معلم و کلاس درس مربوط نیستند، بلکه علل دیگری نظیر عوامل آموزشگاهی، خانوادگی، اجتماعی وجود دارند که به طور مستقیم یا غیر مستقیم زمینه را برای بروز رفتار های مخرب دانش آموزان فراهم می کنند؛ بنابراین، برای برقراری انضباط در کلاس درس و اداره ی آن، معلمان باید قبل از برقراری نظم و انضباط اقدامات لازم را برای پیشگیری از رفتار های نامناسب دانش آموزان را به کار گیرند؛ زیرا پیشگیری مهم تر از در مان است. کانین (۱۹۷۰) در تحقیق خود که به مقایسه ی رفتار معلمان در کلاس های دارای رفتارهایی نا مطلوب و کلاس های عادی پرداخته است او می گوید: تفاوت این کلاس ها به نحوه ی پاسخ گویی معلمان به رفتار نامطلوب دانش آموزان مربوط نیست، بلکه از اقدامات پیشگیرانه ی آن ها ناشی می شود (نقل از کدیور ۱۳۸۲ ص ۴۳۱) به هر حال بی نظمی های دانش آموزان در کلاس علل متعدد دارد:

الف - علل مربوط به دانش آموزان

گاهی علل بی نظمی در کلاس ناشی از خود دانش آموز است. برخی از این علت ها عبارت است از:

(۱) ناراحتی های جسمی، روحی و روانی؛

(۲) نداشتن علاقه و انگیزه ؛

(۳) سر در گم بودن و بی اعتنائی به انتظارات معلم و قوانین و مقررات مدرسه و کلاس درس؛

(۴) نداشتن برنامه ی مشخص مطالعه؛

(۵) کم خوابی و خستگی مفرط؛

(۶) انجام دادن تکالیف خود؛

(۷) تغذیه ی نا مناسب؛

(۸) نا امیدی به آینده ؛

(۹) استقلال طلبی و مقابله با اقتدار معلم.

از بین بردن یا کاهش عوامل بی نظمی، در درجه ی اول مستلزم هم کاری و هماهنگی میان خانه و مدرسه است و روشن است که معلمان و اولیای مدرسه به تنهایی و بدون همکاری والدین کاری از پیش نخواهند برد. بنا براین، در نظام آموزش و پرورش برای برقراری ارتباط میان خانه و مدرسه نهاد مستقلی به نام انجمن اولیا و مربیان به وجود آمده است که این نهاد در هر مدرسه ای برای آگاهی والدین از مراحل رشد فرزندان خود در سنین متفاوت و آگاه کردن آن ها از این مسائل فعالیت می کند.

ب- علل مربوط به معلم

- (۱) فقدان آمادگی جسمی، روحی و روانی معلم؛
 - (۲) نامناسب بودن وضعیت ظاهری معلم؛
 - (۳) ناآگاهی از روش های جدید تدریس و استفاده ی مکرر از روش های سنتی؛
 - (۴) بی علاقه بودن به شغل معلمی؛
 - (۵) ناتوانی در برقراری ارتباط مطلوب با دانش آموزان؛
 - (۶) رعایت نکردن عدالت آموزشی (تبعیض بین دانش آموزان)؛
 - (۷) نامناسب و نارسا بودن صدای معلم؛
 - (۸) نداشتن طرح درس؛
 - (۹) بی توجهی به نیازهای دانش آموزان؛
 - (۱۰) فعال بودن معلم و منفعل بودن دانش آموزان؛
 - (۱۱) استفاده ی نامناسب از تشویق و تنبیه؛
 - (۱۲) بی حوصلگی و نداشتن صبر و بردباری و سعه ی صدر؛
 - (۱۳) بی نظمی معلم (نظیر دیر آمدن به کلاس و ترک زود هنگام آن و...)
 - (۱۴) تسلط نداشتن به موضوع مورد یادگیری؛
 - (۱۵) نداشتن روحیه ی انتقادپذیری و خودداری از پاسخ گویی به سوال های دانش آموزان؛
- علی رغم ایجاد تغییرات در نظام آموزش و پرورش بسیاری از معلمان در رویارویی با مسائل آموزشی فاقد تواناییهای لازم بوده و از روشهای قدیم و مهارتهای سنتی و انفرادی برای اداره کلاس خود استفاده می کنند که این امر باعث کندی فرایند یاددهی - یادگیری و آسیب پذیری امر می شود. تحقیقات نشان از آن دارد جذاب نبودن محیط مدارس و کشمکشهای دانش آموز با معلم از دلایل افت تحصیلی و مشکلات اخلاقی و اجتماعی بسیاری از نوجوانان بوده بنابراین ایجاد شرایط لازم برای تسهیل در امر یادگیری در کلاس درس که مطابق نیازها و ویژگیهای فراگیران باشد، لازمه جامعه امروز و راه گشای بسیاری از مشکلات نوجوانان می باشد. در فضای نظام آموزشی فعلی به جای توصیه به نظم و انضباط باید از روشهای نوین مدیریت کارآمد در اداره کلاس بهره برد. معلم باید بداند که هر دانش آموز ویژگی خاص خود را دارد و این وظیفه اوست که با در نظر گرفتن تفاوت های فردی دانش آموزان روش صحیحی را برای اداره کلاس اتخاذ کند، روشی که فرصت بی نظمی به دانش آموز ندهد. در بعضی از مواقع شرایط کلاس ایجاب می کند جوی دوستانه و صمیمی حاکم شود و زمانی دیگر اقتدار معلم و سختگیری های او زمینه مناسب برای پر بار بودن کلاس خواهد بود. به گفته ایرنر برخی از معلمان در هنر معلمی استعداد بیشتری دارند اگرچه ممکن است به ضرورت در علم معلمی استعداد خوبی نداشته باشند. این گروه معلمان می توانند به صورتی ماهرانه فضای کلاس را برای یادگیری مساعد و دل انگیز کنند و به گونه ای که مسائل و مشکلات انضباطی آن را به حداقل برساند.
- علاوه بر مهارتهای مربوط به هنر معلمی تسلط بر کلاس و مهارتهای آموزشی که معلمان برای برخورد با وقایع کلاس نیاز دارند، واکنشها و راهبردهای معینی نیز وجود دارد که می توانند آنها را فراگیرند و در اداره کلاس به کار بندند. موفق ترین مدیران کلاس آنانی هستند که بتوانند زمان اتفاق افتادن رفتارهای بد را در کلاس به دقت پیش بینی کنند و برای پیشگیری از وقوع آن زودتر

عمل نمایند. علاوه بر این دخالت‌های مؤثر معلم زیرکانه، مختصر و بیشتر خصوصی صورت گیرد. چنانچه اریکسون و موهات می‌گویند دخالت‌های معلم در جریان فعالیتهای کلاس هیچ‌گونه وقفه ای ایجاد نخواهد کرد.

کونین معتقد است: برای ایجاد نظم و تداوم آن استحکام در فعالیتهای کلاس مهم‌ترین عامل اداره کلاس است. معلمان باید توجه داشته‌باشند که شخصیت آنان یگانه عامل مهم در محیط کلاس است. دانش‌آموزان از میان ترکیب و ویژگیهای انتزاعی و دور از ذهن شخصیت معلم، دلایلی برای دوست داشتن یا دوست نداشتن او می‌یابند. به‌رحال آنچه که به معلم یاری می‌دهد تا کلاس موفقی داشته باشد از یک جهت به‌شناخت معلم از نقشه‌های خود در امر تدریس مربوط است و از طرف دیگر به‌آگاهی معلم از روندهای علمی نهفته در امر مدیریت کلاس بستگی دارد.

کونین در مطالعات خود دریافت که مهم‌ترین تفاوت میان معلمانی که در ایجاد نظم و انضباط در کلاس موفق هستند با معلمانی که در این کار موفقیتی ندارند در نوع واکنش آنان به‌هنگام بروز مشکلات نیست، بلکه تفاوت میان این دو گروه از معلمان در برنامه‌ریزی برای آموزش مؤثر و مدیریت گروهی به‌منظور پیشگیری از بی‌توجهی و ایجاد بی‌نظمی و اخلال است. بنابراین گفته مدیریت مبتنی بر پیشگیری یکی از روشهای مدیریت کلاس می‌باشد و با آگاهی از علت‌های بروز مسائل و مشکلات می‌توان راه‌حلهایی برای آن پیش‌بینی کرد.

پاجاک مشکلات انضباطی کلاس درس را از عمده‌ترین دلایل شکست معلمان و فشار روحی آنان می‌داند. تأثیر چنین مشکلاتی در ناکامی دانش‌آموزان نیز قابل توجه است. بسیاری از مواقع مدیریت کلاس درس با برقراری انضباط و نظم کلاس جابه‌جا می‌شوند ولی باید دانست که بسیار با هم تفاوت دارند. مدیریت کلاس یعنی تنظیم فعالیتهای کلاس برای تسهیل یادگیری، اما انضباط و برقراری نظم در کلاس به‌آن دسته از اعمال و رفتار معلم اطلاق می‌شود که مانع سرزدن رفتارهایی ناشایست از دانش‌آموزان است که فعالیت کلاس درس را مختل یا تهدید می‌کند.

براساس تحقیقات دوپل (۱۹۸۶) برخی از معلمان اداره کلاس را پیش‌نیاز آموزش می‌دانند بدین معنی که باید موانع را از سر راه برداشت تا تدریس بهتر انجام‌گیرد. عده‌ای دیگر از معلمان معتقدند که انضباط باید وجود داشته باشد تا تدریس صورت گیرد. به عقیده مک داندل، معلمان خوب قادرند یادگیری دانش‌آموزان را افزایش داده و از طریق پاداش دادن به دانش‌آموزان و دادن امکانات بیشتر برای آموختن، سطح انگیزه آنها را بالا ببرند.

به عقیده برونینگ و گلاور، درکنار نقش‌های مورد نظر، معلمان خوب که از آنها به نام معلمان کارآمد نام می‌بریم، قادرند قدرت تفکر دانش‌آموزان را پرورش داده، رشد او را تسهیل سازند و به خوبی از عهده اداره کلاس برآیند. به منظور بررسی ویژگیهای مورد نظر شاید صلاح باشد آنها را با تعمق بیشتری بنگریم. زیرا چنانچه فونتانا تصریح نموده علی‌رغم پژوهشهای انجام شده درخصوص ویژگیهای معلمان کارآمد و موفق، هنوز یافته‌ها و اطلاعات اندکی موجود است. این مسئله البته تعجب‌آور نیست زیرا عوامل زیادی در بیرون وجود دارند که وضعیت را پیچیده می‌سازند، مانند سن، توانایی و زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، دانش‌آموزان، موضوع تدریس، محیط مدرسه و... به عقیده فونتانا آنچه برای یک معلم به صورت مجموعه‌ای از شرایط عمل می‌کند می‌تواند برای معلم دیگر یا همان معلم در شرایط دیگر، کارایی نداشته باشد.

به عقیده برونینگ و گلاور، معلمان کارآمد قادرند آنچه را دانش‌آموزان ایشان باید فراگیرند به آنها منتقل سازند. آنها سازمان یافته‌تر عمل کرده و شاگردان خود را خیلی روشن توجیه نموده به نحوی که شاگردان آنها می‌دانند چه کاری را باید انجام دهند. توانایی انتقال اهداف درس به دانش‌آموزان، تأثیرات عمیقی بر آمادگی دانش‌آموزان برای شرکت در کلاس، بر کار ایشان در کلاس و نیز مطالعاتی که باید انجام دهند دارد. معلمان با کفایت می‌دانند که برای هر دانش‌آموزی درس را باید از کجا شروع کرد و هر جا که لازم آید به آموزش انفرادی روی می‌آورند و سرعت تدریس را متناسب با پیشرفت دانش‌آموزان تنظیم می‌کنند، به همین دلیل همه دانش‌آموزان، چون مطالب با مهارتهای متفاوت ایشان تناسب دارد، به فعالیت برانگیخته می‌شوند.

اهداف

هدف اصلی مدیریت آموزشی، تسهیل و پیشبرد امر آموزش و یادگیری است. همه مدیران نظام آموزشی، اعم از آنان که امور مالی و اداری آموزش و پرورش را سرپرستی می کنند یا آنان که امور مالی و اداری آموزش و پرورش را سرپرستی می کنند یا آنان که مستقیماً با تهیه و اجرای برنامه های آموزشی سروکار دارند، وظایفی در جهت نیل به هدف مذکور انجام می دهند. مهمترین وظیفه مدیران آموزشی، هدایت جریان آموزش و یادگیری، به ویژه، تسهیل جریان رشد و پرورش دانش آموزان است. ساختاری که تجارب یادگیری را سازمان داده، آموزش و یادگیری دانش آموزان را میسر می سازد، برنامه آموزشی نامیده می شود. برنامه آموزشی از سوی نظام آموزشی تهیه و تنظیم می شود و برای نیل به هدفهای آموزشی خاص، مورد استفاده قرار می گیرد. وظیفه مهم دیگر مدیران آموزشی، ارزشیابی تدریس و فعالیتهای آموزشی است. کنترل کیفیت کار از طریق ارزشیابی میسر است، ولی در نظامهای آموزش و پرورش این مسئله چندان جدی تلقی نمی شود. بدون ارزشیابی، اثر بخشی و کارایی معلمان و میزان تحقق هدفهای آموزشی مشخص نخواهد شد و در نتیجه، هر گونه تغییر و تجدید نظر در برنامه های آموزشی ناممکن خواهد شد. مشکل عمده در فعالیتهای مدارس و سازمانهای آموزشی، عدم اطلاع از هدفهای آموزشی است که اجرای مؤثر برنامه و ارزشیابی عملکردها را با موانعی مواجه می سازد. از این رو، وظیفه مهم مدیران آموزشی، احاطه و آگاهی به هدفها و تفهیم آن به کارکنان آموزشی است.

هدفهای نظام آموزشی غالباً به صورت آرمانی و کلی تهیه می شوند و از این رو، روش عملی دقیقی برای تحقق خود ارایه نمی دهند. گرچه برنامه ریزان آموزشی، در سر لوحه برنامه ها، کوشش می کنند هدفها را قابل درک سازند، با وجود این، غالباً معلمان و راهنمایان آموزشی از هدفهای کار و فعالیت خود اطلاع چندانی ندارند. این مسئله، موانعی در امر تدریس و آموزش به وجود می آورد. اگر برنامه ها با روشن بینی اجرا شوند و هدفهای آنها قابل فهم و عملی باشند، انتظار می رود که مدیران آموزشی بتوانند بازده آموزشی مدارس را بهبود بخشند. به این منظور، مدیران آموزشی با اقداماتی نظیر موارد زیر، می توانند تغییرات چشمگیری در بازده کار معلمان و دانش آموزان به وجود آورند.

هدف از برقراری روابط میان مدرسه و اجتماع، ایجاد اعتماد متقابل از طریق اطلاع رسانی به مردم درباره وضعیت کار مدارس است تا بدین وسیله حمایت آنان را برای حل و فصل مشکلات گوناگون مدارس جلب نمایند. مدارس از طریق تشکیل جلسات و ارسال پرسشنامه، می توانند از انتظارات و خواستههای مردم اطلاع پیدا کرده و درباره مشکلات و محدودیتهای کار خود با مردم به تبادل فکر و مشورت بپردازند. از این طریق، زمینه مشارکت مردم در امر آموزش و پرورش تقویت شده نقش و اهمیت مدرسه توجیه می گردد و مردم به یادگیری بیشتر ترغیب می شوند. تشکیل شوراهای آموزشی محلی، انجمنهای والدین و مربیان، برقراری ارتباط با مؤسسات فرهنگی، دینی، رسانه های مدیران مدارس را در ایفای وظایف مربوط به روابط مدرسه و اجتماع یاری دهند.

تعریف مدیریت

مدیریت یعنی هنر انجام دادن کارها به وسیله ی دیگران (فالت) در این تعریف، رفتار آمرانه ی معلم و همچنین خود محوری وی مورد انتقاد قرار می گیرد. با توجه به این تعریف، معلم بایستی یک راهنمای خوب باشد، ولی کارها توسط خود دانش آموز انجام شود؛ و آنها در امر یادگیری فعال باشند. بدیهی است که هر چه مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای کلاسی و در امر یادگیری بیشتر باشد، رشد مهارت های گوناگون در آنان بیشتر می شود و متکی به خود می گردند و اعتماد بنفس در آنان رشد می کند. باید در نظر داشت که این تعریف در کلاس هایی که فراگیران دوران کودکی را طی می کنند، دارای کاربرد زیادی نیست در مقطع ابتدایی، پیش از آنکه معلم به کودکان آموزش دهد، بایستی عمدتاً خود، برنامه ریز بوده و اهداف آموزشی را دنبال کند، زیرا با توجه به ویژگی های خاص کودکان اولاً متکی به دیگران بوده و ثانیاً کم تجربه می باشند، این وظیفه به معلم برمی گردد، در حالی که آموزش بزرگسالان به دلیل اینکه آنان در امر برنامه ریزی های درسی و کلاسی، از اهمیت زیادی برخوردار می گردد. با توجه به موارد فوق در آموزش دوره های بالاتر، لازم است فراگیران، خود در امر یادگیری

مشارکت داشته باشند. در تعریف دیگر مدیریت کار کردن با افراد به وسیله اعضای گروه هابرای تحقق اهداف سازمانی بیان شده است (پرداختچی، ۱۳۹۲).

در این تعریف، اهمیت مشاکت معلم به عنوان رهبر و راهنمای دانش آموزان، بیشتر ملحوظ است، بدین معنی که پس از اینکه اهداف مشخص شد معلم و دانش آموزان بایستی با برنامه ریزی صحیح راه رسیدن به آن را دنبال کنند.

تعریف مدیریت کلاس

مدیریت کلاس درس عبارت از رهبری کردن امور کلاس درس از طریق: تنظیم برنامه درسی، سازماندهی مراحل کار و منابع، سازماندهی محیط به منظور بالا بردن کار نظارت بر پیشرفت دانش آموزان و پیش بینی مسائل با لقوه است. (صفوی، ۱۳۹۳).

تعریف دیگری از سازماندهی و مدیریت کلاس وجود دارد که میتوان از آنها در رهبری کلاس درس، با تکیه بر بعد انسانی آن چنین تعریف کرد:

مدیریت کلاسی عبارت است، از هنر به کار بردن دانش تخصصی و بهره گیری از مهارت های کلاس داری در هدایت دانش آموزان به سوی اهداف مورد نیاز و جامعه.

اهمیت و ضرورت مدیریت و انضباط کلاس

بدون شک به منظور تدریس و نیل به اهداف آموزش و پرورش، وجود شرایطی لازم می باشد، از جمله این شرایط می توان به نظم حاکم بر کلاس به عنوان فاکتوری مهم اشاره نمود،

زیرا کلاسی که در آن اولین گام یادگیری (یعنی نظم و انضباط و مشارکت در فعالیت و جلب توجه فعال شاگردان) اعمال نگردد، به یقین نتایج مطلوبی نخواهد داشت. روش های کلاس داری و نظم کلاس در ایجاد انگیزه برای یادگیری دانش آموزان بسیار موثر می باشد.

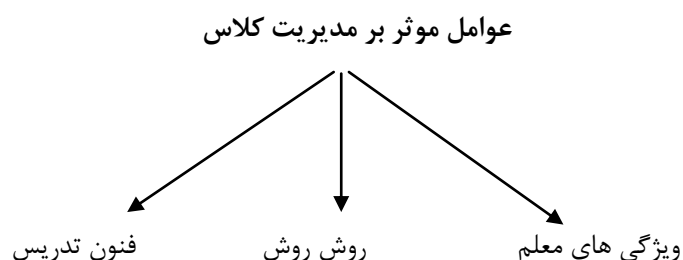
اهداف می توانند به وسیله روش ها تحت تاثیر قرار گیرند. (روزیک^۱، ۱۹۹۹). بنابراین اعمال روش های درست تدریس و سبک های مناسب مدیریت با توجه به شرایط کلاس، امکانات آموزشگاه، توانایی معلم و نوع کتاب و محتوای درسی، متفاوت میباشد. عوامل موثر بر مدیریت کلاس را در سه قسمت به شرح زیر طبقه بندی می نمایم.

الف: ویژگی های شخصیت معلم؛

ب: روش های تدریس معلم؛

ج: استفاده از فنون تدریس.

در شکل زیر عوامل موثر بر مدیریت کلاس ترسیم گردیده است.

شکل ۱: عوامل موثر بر مدیریت کلاس

^۱ Rozyck

الف) ویژگی های شخصیتی معلم

بدون شک شخصیت و یا ویژگی های شخصیتی معلم، یکی از عوامل بسیار مهم در نظم دهی کلاس می باشد. معلمی که ظاهر آن آراسته می باشد، مثبت نگر و خوش اخلاق است به توانایی های ذهنی، جسمی، عاطفی و تفاوت های فردی شاگردان آگاهی دارد، شرایط فیزیکی کلاس را از قبل آماده می سازد، مهارت ارزشیابی و پرسش کردن را میداند، دانش آموزان را دوست دارد و به کارش علاقه نشان میدهد، با ایمان، راستگو، صادق و خوش بیان می باشد و در کارش مسلط است و با معلمی که این ویژگیها را ندارد، مسلماً بسیار متفاوت است بنابر این معلمین باید این صفت را در خود آشکار نمایند و در تمهیدات اشتغال به حرفه ی مقدس معلمی، این ویژگی ها را در خود متبلور سازند.

ب) روش های تدریس

بسیارند دانشجو معلمینی که در کلاسها ی دانشگاه یا مراکز تربیت معلم، دائم این جمله را بیان می دارند که " این روش تدریس را نمیتوان در کلاس ها به کار برد " دلیل گفتن این جمله اعتراضی این است که دانشجویان معلمی، هنوز آگاهی ندارد که هر روش تدریس کارآیی خاص خود دارد و از یک روش تدریس نمی توان برای آموزش همه دروس و یا در همه کلاس ها استفاده نمود. همچنین بعضی اذعان می دارند که اجرای بعضی از روش های تدریس، باعث شلوغی و بی نظمی کلاس می گردد.

در توضیح این مطالب شایان ذکر است که یک معلم باید با توجه به شرایط کلاسی- امکانات و تجهیزات - توانایی های خود و شاگردان و محتوای کتب درسی یک روش مناسب انتخاب نماید و در صورتی که روش تدریس معلم مناسب نباشد باعث سردرگمی شاگردان، شلوغی کلاس و اتلاف وقت خواهد شد. بنابر این لازم است که یک معلم نسبت به الگوها، روش ها و راهبردهای فنون تدریس، آگاهی های لازم را داشته باشد تا به موقع و در جای مناسب از هر کدام از روش ها و فنون، با موقعیت بهره مند گردد.

یکی از دلایل عدم استفاده از روش های فعال تدریس توسط معلمان محتوای کتب درسی می باشد. تحلیل محتوای کتب درسی دوره ی دبیرستان نشان می دهد که تنها ۳۷ درصد معیار های روش های تدریس فعال و کتب درسی این دوره اعمال گردیده است. (پیریایی، ۱۳۸۳) بنابر این ضرورت دارد که یک معلم در طراحی آموزشی تدابیری بیاندیشد تا شاگردان را با مفاهیمی که ارائه گردید آشنا نموده؛ و امکان بر هم زدن نظم کلاس را از دانش آموزان خاطی سلب نماید، همچنین ضروری است که محتوای کتب درسی با توجه به چگونگی آموزش و اعمال روش های تدریس فعال باز نگری گردد.

ج) فنون تدریس

تدریس به مجموعه اعمالی که معلم برای جلب توجه شاگردان به تدریس اثر بخش و کارآمد تر اجرا می نماید، گفته میشود. آشنایی و آگاهی نسبت به فنون تدریس و اعمال آنها در کلاس درس توسط معلم، باعث می شود، وی بدون استفاده از خشونت و تنبیه بدنی، کلاس را مدیریت نموده و نظم را حاکم سازد، از جمله فنون تدریس می توان موارد زیر را بر شمرد.

۱- تدبیر منفی

تدبیر منفی یکی از تکنیک های خانواده درمانی است و معلم به منظور ساکت کردن کلاس و یا جلب توجه دانش آموزان از آن استفاده می نماید بدین صورت که وقتی کلاس شلوغ میشود معلم طنین شادی صدای خود را کم کرده و بغض صدایش را افزایش می دهد و با این روش به کلاس نظم می بخشد.

۲- کم و زیاد کردن تن صدا

به منظور جلب توجه شاگردان و وادار کردن آنها به گوش دادن، معلم باید با صدای یکنواخت صحبت نکند، نوسانات صدای خود را کم و زیاد نماید تا دانش آموزان شنونده فعالی شوند.

۳- حرکت های معلم

بین حرکت های معلم و توجه شاگردان رابطه مستقیم وجود دارد، (شعبانی، ۳۸۲) هر چه حرکات هدفمند معلم و حرکت کردن به آخر کلاس و برگشتن و حرکات پایین کلاس معلم بیشتر باشد، معلم بر کلاس مسلط تر خواهد داشت و شاگردان بیشتر به او توجه خواهند کرد و در نتیجه یادگیری بهتر صورت میگیرد.

۴- تاکید روی بعضی از مفاهیم و کلمات

" نگاه کنید، دقت کنید"، این کلمات خیلی مهمند و تکرار بعضی افعال و کلمات از جمله نکاتی است که به خاطر تاکید معلم، توجه شاگردان را جلب می نماید.

۵- اشارات معلم

بعضی از ایما ها و اشارات معلم، باعث دقت بیشتر شاگردان می شود؛ حرکات دست، چشم، ابرو، دهان، انگشتان و سر، مشتمل بر این حرکات است.

۶- مکث های به موقع و هدفمند

برخی معلمان در حین توضیح دادن و یا سخنرانی با مکث های به موقع حواس شاگردان را به مفاهیم جلب می نمایند و سر و صدای دانش آموزان را کاهش می دهد؛ و کلاس را اداره می نمایند.

۷- تشویق و تمجید دانش آموزان

یکی از فنونی که به عنوان ابزاری موثر در اختیار معلمان می باشد، تشویق و تمجید است؛ البته تمجید عملکرد شاگردان، با ارزش تر از تشویق آنان است، زیرا تشویق شاگردان باعث به وجود آمدن آموزش و پرورش سود گرایانه می گردد. همچنین معلم می تواند با توجه به سن دانش آموزان از تقویت پتہ ای نیز بهره ببرد؛ و یا از کارتهای تلاش، امتیاز و کارت جایزه بدین منظور استفاده نماید. استفاده ی فاصله ای و نسبی متناوب از این ابزار، اثر بخشی آن را ارتقا می بخشد.

۸- نگاه های معنی دار

گاهی نگاه های معنی دار معلم به دانش آموزی که به درس توجه ندارد و یا سروصدا می کند، باعث کاهش رفتار نا به جای او می گردد. همچنین با عصبانیت نگاه کردن به دانش آموزانی که برای کلاس مزاحمت ایجاد کرده اند؛ باعث می شود دانش آموز وادار شود به درس های معلم گوش دهد.

۹- ضربه زدن به میز و صندلی

گاهی معلم با ضربه زدن به میز یا تابلوی کلاس، توجه شاگردان به مطالب و مفاهیمی که ارائه می شود جلب می کند.

۱۰- تدوین قانون و مقررات کلاس

تدوین قوانین کلاسی و تشریح آن برای دانش آموزان و آگاهی دادن به آنها باعث ایجاد نگرش می گردد و در نهایت موجب عملکرد مثبت فردی و گروهی می شود. لذا معلمان باید در تدوین مقررات کلاس به خصوص در روزهای اول دقت کافی داشته باشند.

نتیجه گیری

به طور خلاصه می توان گفت: به منظور ایجاد نظم و تغییر مدیریت کلاسی، سه شرط لازم است و این شروط عبارتند از: روش تدریس مناسب، ویژگی های شخصیتی معلم و استفاده از فنون تدریس،

- هر کدام از موارد ذکر شده به صورت مهندسی شده و کاربردی، در این مقاله توصیف و تبیین گردید. در پایان پیشنهادهایی با توجه به مطالب ذکر شده در این مقاله ارائه می گردد؛
- تشکیل کارگاههای آموزشی و اجرای فنون تدریس به صورت علمی در این کارگاهها برای تمامی کسانی که با تدریس و به طور کلی آموزش سر و کار دارند.
 - تشکیل دورههای ضمن خدمت به منظور آشنایی همه معلمان با روش های تدریس گوناگون تا معلمان بتوانند در مواقع ضروری آن روش ها را به کار گیرند.
 - برگزاری همایش، سمینارها و نشست های علمی و جلسات شورای معلمان می تواند فرصت بسیار مناسبی جهت بحث پیرامون انضباط کلاسی فراهم آورد.
 - دعوت از افراد موفق برای ایراد سخنرانی در جلسات شورای معلمان پیرامون چگونگی مدیریت کلاس درس.
 - تغییر محتوای کتب درسی با توجه به روش های فعال تدریس و ارائه ی محتوا براساس تفکر واگرا به جای تفکر همگرا به منظور در گیر کردن شاگردان با مطالب و کمرنگ کردن روش های تدریس سنتی.
 - تبیین ویژگی های یک معلم نمونه از نظر شخصیتی و اخلاقی و ارائه ی الگو های مناسب توسط گروه های آموزشی، رسانه ها و آموزش و پرورش و استخدام معلمان با ویژگی های شخصیتی مناسب.
 - تقدیر از معلمان که بدون تنبیه و خشونت به بهترین نحو ممکن کلاس درس خود را مدیریت مینمایند و تهیه ی فیلم و سی دی از الگو های تدریس این معلمان جهت استفاده ی سایر همکاران.
 - اجرای طرح مربیگری همتا در مدرسی که بعضی معلمان در اداره کلاس مشکل دارند.
 - اجرای طرح تصمیم گیری دلفی و سیستم گروهی اسمی به منظور نظر سنجی از همه ی همکاران جهت مدیریت کلاس درس و برگزاری دوره ی بیست ساعته ی کوتاه مدت ضمن خدمت پیرامون شیوه ها ی مدیریت کلاس برای کلیه معلمان.
 - تحقیق پیرامون موضوع و شیوه های مناسب مدیریت کلاس در مقاطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان.
 - چاپ و نشر خلاصه تحقیقات انجام شده به صورت اقدام پژوهی در خصوص موضوع مدیریت کلاس درس.

منابع:

۱. جویس، بروس وویل، مارشا: الگوهای جدید تدریس، ترجمه بهرنگی، محمد رضا، نشر تابان، ۱۳۷۶
۲. خلاق کار، آموزش و پرورش استان لرستان، ۱۳۸۳
۳. رئوفی، حسین، مدیریت، رفتار کلاسی، چاپ دوم، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷
۴. سرمد، غلامعلی، تدریس، هنر معلمی، انتشارات اشراق ۱۳۷۶
۵. شعبانی، حسن: مهارت های آموزش و پرورش (روشها و فنون تدریس)، انتشارات سمت، ۱۳۷۱
۶. فتحی آذر اسکندر: روشها و فنون تدریس انتشارات دانشگاه تبریز ۱۳۸۲
۷. قورچیان، نادر قلی: جزئیات روش تدریس، نشر دفتر همکاری های علمی بین المللی آموزش و پرورش ۱۳۷۹
۸. بختیار، حسن علی (۱۳۹۲) راهبردهای جدید آموزش در هزاره سوم، تهران: سما قلم
۹. سجادی، سید مهدی (۱۳۸۳) فرآیند تدریس، تهران: تربیت
10. Loizou, E. (2009). In-service early childhood teachers reflect on their teachertraining program: reconceptualizing the case of Cyprus. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 30(3), 195-209.
11. Pithers, R. T. & Soden, R. (1998). Scottish and Australian teacher stress and strain: A comparative study. *British Journal of Educational Psychology*, 68, 269-279. (In Persian).
12. Fields, B. A. (1986). The nature and incidence of classroombehaviour problems and their remediation through preventive management. *Behaviour Change*, 3(1), 53-57

Study & Identify effective methods for classroom management and discipline

Mohammad-Taghi Mahmoudi¹, Behnaz khademi^{2*}, Fariba Allahgani³

1- PhD Management Training

2- Graduate Student of Educational Management, Islamic Azad University of Shahrekord (Corresponding Author)

3- Graduate Student of Educational Management, Islamic Azad University of Shahrekord

Abstract

The progress of each community depends on the quality of education in that community. Education, if the path to democracy and scientific method, provides the ground for the creation of an advanced society. In order to achieve this democracy, observance of law and order and the establishment of a positive attitude in this field and its actions by individuals of a society, especially The custodians are in dire need of education in this article, we try to define the keywords provided, to be discussed:

The importance and necessity of discipline in class.

Appropriate teaching method.

Classroom techniques and classroom management techniques.

Classroom techniques and classroom management techniques.

Keywords: Management, Class, Class Order, Teaching Techniques
